

Bror Johansson, Hagalund

berättar för Sture Hjalmarsson 1982-02-22

Jag är född den 23 aug. 1904 på Vakås under Berga i Gällstad. Mina föräldrar hette Carl Oskar Johansson f. 1864 och Emma Sofia f. 1861.

När jag var ett år gammal flyttade mina föräldrar från Vakås i Gällstad till Näset under Torpa i Säm. Vi var 6 barn i familjen då och året efter det vi kommit till Näset föddes min yngste bror Helge.

Näset var ett mycket magert torp med endast 3 tunnland odlad jord. Åkrarna var mycket steniga och stenen upptog en ansevärd del av arealen.

Till en början hade vi bara 2 kor och ett par stutar, samt någon gång en kalv. När jag var på mitt 6:e år gick min mamma bort, äldsta barnet, min syster Welli var 14 år.

Det fanns knappt någon riktig väg till Näset och det blev ingen så länge vi bodde där. När jag började skolan, fick jag gå ända upp till den norra småskolan uppe vid Ågården. Det hade förut varit skola nere i den södra småskolan, men det var för lite barn där så nu var det istället fattigstuga.

Det var ett par tre gummor som bodde där. De fick sköta sig själva och det var ett väldigt väsen där ibland. I norra småskolan hette lärarinnan Märta Stomberg. När jag gått där i 1 ½ år blev det skola nere i den södra småskolan igen. Lärarinnan där hette Anna Jacobsson. Det var inte nådigt på vintern i djup snö att pulsa iväg från Näset och ända upp till den norra småskolan när man inte var mer än 7 år.

I folkskolan gick jag för Sjökvist och det var en mycket sträng herre. Men innan jag hade slutat folkskolan, så blev pappa sjuk. Han drabbades av något ryggmärgslidande. Det började med stelhet och han blev så småningom helt oförmögen till arbete. Slutligen var han sängliggande i 2 år hemma på Näset. Redan som liten fick man gå fram till Toarp och hjälpa till att rensa rovor och sådant arbete. Jag minns att vi fick ...? Kr. om dagen. Gubbarna hade nog 2 kr. då, tror jag.

När vi flyttade till Näset var Nils Johan Almqvist rättare på Toarp. Rättaren skulle leda och delta i arbetet på gården. Därtill förde han dagsverkslista och antecknade när vi gjorde andra dagsverken.

Alfred Jönsson ägde Toarp då men hans son Gunnar Jönsson var förvaltare.

Arbetsdagen började kl. 7 på morgonen och en stund före kom förvaltaren och talade med rättaren om de arbeten som skulle göras under dagen. När klockan blev 7, ringde rättaren och kom in till arbetarna, som brukade samlas i torparstugan.

Detta var ett rum som låg i samma hus som vällingklockan satt på, fast i andra ändan av huset, åt brygghuset till.

I torparstugan satt alltid torparna och åt. På sommaren hade man ½ timmas middagsrast. Det var inte så vanligt med cyklar på den tiden, så torparens gumma eller barn fick gå ”fram” med både middag och eftermiddagskaffe, som dracks kl. 5. Arbetet pågick sedan till kl. 8 på kvällen utom på lördagar, då det slutade kl.7. De torpare som skulle göra sina dagsverken på lördagar fick ju en timme kortare arbetstid och det grämde de andra gubbarna.

På vintrarna började arbetet när det började ljusna. Det kunde hända att klockan blev en bra bit över 8, innan man gick ut. När det blev mörkt på kvällen fick man sluta, det kunde ibland bli något efter 3, när det var som mörkast. Då blev det inga långa dagsverken. Det var rätt mycket folk som var i arbete på Toarp då. Vi kunde vara 10-12 stycken ibland. Det var ju så att torparebarnen fick gå fram och arbeta så mycket de ville och då var det ju alltid frågan om kontant betalning.

Det har många gånger, kanske med rätta, klagats på ägarna till de stora gårdarna, men det kan man absolut inte göra på Alfred Jönsson. Det hände ofta att han och hans fru kom ned till oss och såg efter hur vi hade det. Det hände också att de hade mat med sig till oss, de var väldigt humana. Jag var inte mer än 13 år, på det 14:de, då far sa till mej att jag fick gå fram och göra dagsverena för torpet. Han kände väl sig inte bra. Han frågade inte om han fick lov att skicka mej, han bara skickade iväg mej.

Det var Artur Claesson som var rättare då och han visste väl om att far inte var bra. ”Har Oskar blivit sämre?” frågade Artur. Jag svarade att det var väl som vanligt men att han tyckte att jag skulle gå. Det var väl inte mycket att ställa fram en så ung pojke och de var hyggliga som godtog det.

Om man ser rätt på saken, så var det inte så ”fracka” dagsverken dom fick. Om man räknar bort helgdagarna, som alltid var fria från dagsverken, så blev det väl inte mer än 100 om året. För det skulle de se om husen, jag vet att de gjorde om i ladugården, och därinne såg de också till det och hade målare där.

Om man sedan någon gång behövde låna en ök att köra med, så gick det alltid bra, det var aldrig fråga om någon betalning.

Till vedbrand fick vi hugga nere på Näset och de lade sig aldrig i vad vi eldade upp. Far var ju sådan att han aldrig ville hugga någon årsved, utan det skulle eldas med färsk björk undan för undan.

Han hade aldrig något ordentligt att köra med för han brukade köpa ett par små stutar, de hade ju inga horn, som gick att lägga ett ok på. Dessa stutar brukade kosta omkring 300 kr. Han hade aldrig några pengar, så han fick alltid gå fram till Jönsson och låna, han tog aldrig någon ränta, så på det viset var de hyggliga mot oss.

Han blev allt sämre, jag minns att han var ute och skulle hjälpa till med ängsslåttern. Han tappade balansen gång på gång, det var väl ett under att han inte ramlade och fördärvade sig.

Vi hade ju sjön så nära, men det var ingen av oss som var intresserad av fiske. Det skulle väl i så fall varit John som var lite intresserad. Men han flyttade bort när han var 14 år. Han tog plats på Enegården ute i Månstad, mot en lön på 100 kr. om året, Det var ju inte mycket.

Det var ju det sämsta han kunde ge sig på. Det hade ju varit mycket bättre att han stannat kvar hemma. Han hade väl fått gått framme på Toarp, han som alla andra och det hade ju varit mycket bättre. Det var pappa som tyckte att han skulle ta en plats. Helge var nere i Vegby hos Birger Nilsson 6-7 månader. Jag minns så ”grant” när Nilsson kom hem. Pappa tyckte inte att han skulle ha något vidare betalt. Men jag sa att han måste ju ha 15-20 kr. i månaden., men pappa ville ju att han skulle gått mycket billigare.

Sedan vi, eller rättare sagt jag, övertagit torpet, körde jag först in en stor stut och sedan tämjde jag korna- Jag var ju så liten då, men det gick i alla fall. Vi köpte aldrig några fler stutar. I stället kunde vi ha 4 kor och det var ju bra mycket bättre. Det där med stutarna var ju rena förlusten, om man räknar något på vad arbete man fick lägga ned på att försöka tämja dem.

Jag minns så väl första gången jag skulle så, för det fick man ju göra för hand. Jag hade aldrig sått förut men det måste ju gå. När det börjat komma upp lite, kom Viktor på Fröjdes över till oss en gång. ”Jaha, det syns att det är inte du som gjort våren i år,” sa han.

Nej, det fick jag ju hålla med om. Det var inte så enkelt, när man aldrig gjort det förr. Nu fick jag sköta stället och göra dagsverken.

Dessutom hade jag inte gjort färdigt skolan. Vi fick göra ett halvår extra, för läsåret lades om då. Förut hade läsåret börjat på våren och slutat på hösten, men nu skulle det ju bli tvärt om.

Sedan gick jag och läste, men någon fortsättningsskola gick jag aldrig i. Den var inte obligatorisk då och jag kunde heller inte hinna att gå den, det var alldeles omöjligt.

När vi skulle slå, vilka stora marker vi skulle gå över då, för att få det lilla höet. Vi slog ända upp till Kullen. Blev det dåligt ”bärgväder” blev ju höet uruselt. Vi gjorde stackar av det och konstigt nog så måste stacken stå ut i 14 dagar. Regnade det så blev stackarna precis platta. Nej, det var inte värt att ta in dem innan.

De hade den idén och fick ofta höet totalt förstört. Då skulle höet köras in på håva. Jag gjorde grindar till håvan och vi körde med det. Men det var ju alldeles förkastligt. Vi förstör höet, tyckte pappa.

De gamla var inte något framåt, utan det fick lov att gå i den gamla stilen allt igenom. Det var inte värt att ändra på någonting, då var det fel.

Min farfar Herman Alexandersson på Nybygget var vår granne och han var gårdssnickare på Toarp. Där hade de spåntak till alla husen och det fanns inte en sommar, utan att det var en del tak att täcka om.

Man hyvlade spån i Möllebo och Bystad och jag var med och plockade undan stickorna så fort hyveln gick. Man fick då sitta under hyveln och ta stickorna så fort de kom. När det blev hela fina stickor gick det bra, men när det var sådant virke så det flisade sönder, då var det lätt att sticka sig.

Min far hade i sin ungdom varit ute och tjänat, han hade haft plats i Långhems prästgård och så var han kusk hos en militär på Torpa, som också hade Forsa kvarn. Det var bra fart på den då, och de reste till Borås och torgade. Han har stått på torget i Borås och sålt mjöl i många år. Han reste dit med ett helt hästlass och det han inte kunde sälja fick han lämna till affärsmännen där.

Mina farföräldrar hade bott på Pellarp Månsagården, innan de flyttade till Vakås. När min farmor blev änka så var hon på Halle hos sin dotter. Hon var 97 år när hon dog. Min farfar var 10 år yngre, men gick bort mycket tidigare.

Min farfar hade också en bror som flyttade upp till Stockholm och han ska vara släkt till Nils-Johan på något vis. Mina morföräldrar var utifrån Långhemshållet.

Före oss på Näset bodde Albin på Södra Torps och Herman på Damsbergs föräldrar. Deras mor Kristina bodde i en stuga i närheten av Nybygget senare.

På Kullen brukade alltid bo två statare och en rättare och en lösdräng bodde framme på gården.

Kullen är inte så gammalt, men det var byggt då vi kom till Näset. Det var forarna som brukade bo där. På gården hade de tre jungfrur och en av dem, skulle tillsammans med statargummorna på Kullen, sköta handmjölkningen.

Jag tror att de hade 12 kr. i månaden för att de mjölkade. Men sedan togs den ena pigan bort, som skulle hjälpa till att mjölka, och då vet jag att Mor Anna och hennes döttrar hade mjölkningen.

Det var inte lätt för statargummorna att ha den här mjölkningen varenda dag och så kanske de skulle skicka iväg sina barn till skolan. Fina på Tån var grisforare på Toarp ett tag och då bodde hon nere på Kullen. Det var loppor i ladugården på den tiden och pojkarna tog sig för att titta i fönstren hos Fina, när hon stod och ”loppade” sig på kvällarna. Fina hade två flickor och en pojke och olika fäder till dem alla tre.

Frans Oskar Petterssons föräldrar hade bott på Nybygget i många år och sedan övertog Frans torpet. När Toarps tjur stångade ihjäl Johan Svensson 1909, fick Frans överta forarejobbet och flytta fram till Kullen.

Sedan brukade Torp själva Nybygget till dess Herman kom dit 1915.

Frans Petterssons mor, som hette Lisa, bodde i en liten stuga, som senare byggdes om och blev Mor Annas stuga. Kristinas stuga låg lite längre bort åt skogen till.

”Sölver-Hans” bodde på det stället i Navstocka, där du är född. Det är väl där som Gällstads kyrksilver ligger, eller var han nu gömde det, kan jag tro.

Dom kom aldrig på honom med något brott, men han fick heta ”Sölver-Hans”.

Det var där som ”Bruken” Claes Johansson friade. När han gick hem på kvällarna, så sjöng han: ”kanske att jag blir ”Sölver-Hansa” måg, kanske och kanske inte,” och det kunde han hålla på att gapa hela vägen.

Han blev så småningom mågen hos ”Sölver-Hans.”

Senare arrenderade Gustav Claessons föräldrar det stället, men när fadern dog, flyttade de rätt över vägen till det forna knektatorpet, som då kallades Kullen. Mellan dessa båda ställen låg en stuga, som kallades ”Gapet”.

Där bodde ett par sömmerskor och där står fortfarande några äppelträd kvar på den platsen.

Ute i Navstockaskogen låg förr ett torpställe som hette Skogen, men det hade upphört att vara torp när vi kom hit.

Ett annat ställe därute hette Nässbergs och det kom naturligtvis bort först, för det var mindre än Skogen.

På Axelstorp bodde för många år sedan en torpare som stal några ”neker” på ”Hässlet”, en av Torpas åkrar därute. Som straff för detta fick han göra ett dagsverke till i veckan för Axelstorp. Förut hade det varit tre men nu blev det fyra dagar i veckan. Men även de torpare som kom efter på Axelstorp fick göra fyra dagar och på så sätt vara med och sona sin företrädares brott- Ja, till och med Wilhelm Andersson gjorde fyra dar i veckan.

När min bror Helge tog det, så blev det inte mer än tre. Det var ju ett omänskligt straff för att torparen hade tagit några ”neker”. Man tycker att det åtminstone borde vara avtjänat, när det bytte torpare.

Albin Josefsson hade haft Näset efter sina föräldrar innan vi flyttade dit 1905 och då köpte han Södra Torp. Han odlade upp ett bra stort tegaskifte, så det blev ett bra tillskott till det lilla stället. Hans bror köpte Damsberg, det var också ett litet ställe, men Herman var fiskare, jägare och så gick han omkring och slaktade. Min far hade också varit slaktare i sin krafts dagar.

Det odlades mycket rotfrukter på Toarp och dom fick ackord på upptagningen. Dom skulle göra 600 famnar för att få ett dagsverke kvittat. Gubbarna, åtminstone en del av dem, tyckte att det var för mycket.

Men jag vet att det var ett bra ackord för vi kunde göra ungefär 3 ½ dagsverke på en dag. Jag vet att vi gick upp till 2100 famnar. Gubbarna tyckte att dom slet så gräsligt, men det var då ingen sanning.

Jag minns att jag en gång på Mellanträdet tog upp 1500 famnar på en förmiddag. Det var ändå inga kålrötter som skulle huggas i båda ändar. Då var det fart på det, för på den tiden var man inte rädd för att hänga i.

På den tiden var både Rydings, Fiskaregården och Kvastbacken torp under Toarp och de gjorde dagsverken där. Alla tre gårdarna i Navstocka och Bruket hörde också till Toarp, men Bruket och den mellersta gården i Navstocka friköptes 1915, Hästhagen 1922 och Henninga något senare.

Det kunde vara en stor orättvisa för torparna förr, för om dom odlade och förbättrade sina torp, så kunde de få göra flera dagsverken för dem.

Alfred Jönsson ägde även Möllebo, Nolgården och Hallen. Vi brukade köra ungdjuren till bete i Mölleboskogen och innan vi fick kvarnar på Toarp körde vi ett lass i veckan till Möllebo kvarn.

På Frugården, eller Rud som det då hette, låg förr ladugården där villan ligger nu och bostadshuset på andra sidan vägen. Det var innan Herman Nilssons föräldrar, som bodde där. Sedan var det en måg som övertog det, han blev satt i konkurs.

Alfred Jönsson hade lånat honom pengar så han köpte Frugården och Nilssons fick flytta ned till det lilla ”undantaget”, där Herman Nilsson sedan bodde. Nilsson byggde husen på ofri grund för marken hörde till Frugården och Nilsson arrenderade den.

Jag var med när Jönsson sade upp Herman Nilsson. Vi gick och odlade där i närheten av Rud och då kom Gunnar Jönsson. ”Kom med” sa han och vi visste inte vad det var frågan om. ”Följ med in här lite” sa Jönsson, och så bar det av in till Herman Nilsson och Jönsson sade upp honom.

Gubben blev kritvit i ansiktet och jag trodde att han svimmade, men så sa han: ”Jaha, behövs det ingenting från min sida då?” ”Nä, det behövs ingenting,” sa Jönsson. Det dröjde inte många minuter innan han tog cykeln och for upp till Svenstorp. ”Jaha, nu vet ni pojkar, vad ni har hört” sa han till oss när han cyklade förbi. ”Ja, det vet vi” sa vi. Följden blev att han enligt ensittarlagen tvångsköpte jorden till stället och jag tror inte han gav mer än 600 kr för alltsammans.

Den stackars Augusta var hos honom redan då och det var ingen måtta, vad han alltid ropade och skrek på henne. Vi var ju där i närheten och odlade och ibland brukade vi svara när han skrek som värst och då blev det tyst. Han förstod väl att vi hade hört honom.

Nedanför Rud i sänkan där var en stuga förr i tiden. ”Grevens lycka” kallade de den platsen. Det skulle ha varit någon sorts ”greve” som kom bortifrån ”Fröjdes”.

Jag undrar om inte "Fröjda-Johanna" bodde där en tid. Nu är där dikat och grävt, men förr syntes det mycket grant och det går ännu att se spåren efter uthuset nära gränsen till Svenstorps ägor.

Det har varit en liten stuga lite längre upp på Bosgårdens mark och det syns en liten slätt där. Den var borta innan jag minns, men jag tror att det var ett par skräddare som bodde där. Dom lär visst ha supit rätt bra.

Det finns en historia om att en av dem, som var rätt full, skulle ta sig över en gårdesgård. Han kom över men brännvinskuttingen, som han hade med sig hamnade på den andra sidan och tappen gick ur och brännvinet rann ut med ett kluckande ljud. Då sa skräddaren: "Jag hör dej min lille vän, men jag kan inte hjälpa dej." Det lär visst ha varit en av skräddarna som skulle ha sagt detta.

Det var vanligt att dom söp mycket förr i tiden, hur dåligt dom än hade det, så nog skulle det räcka till sprit i alla fall.

Jag minns mycket väl länsman Sigge Gedda i Bosgården. Han hade två söner, en hette Torsten och han var rätt bra. Den yngste hette Bertil och det var en riktig liten skitstropp. Han sa till oss en gång: "Om ni inte hälsar artigt på mej så skall ni få med mej att göra". "Far du så långt vägen räcker, akta dej så att du inte får ett kok stryk," sa vi. Efter den varningen blev han betydligt spakare.

Men länsman, han var hård. Mörten gick ju upp om våren och lekte i ån. Vi gick ner och skulle ta lite mört. Tror du inte att länsman var på oss och förbjöd oss att ta mört och skickade iväg oss. Han vill ha mycket att säga till om. Honom fick vi också lov att hälsa ordentligt på, det var nödvändigt, för annars fick vi reda på det av skolläraren. Han var mycket hård, det var Sjöqvist och han "tände lätt".

Länsmansgården brukades av en arrendator. Det var, som jag minns, Birger Klasson, senare i Vegby, och sedan var det Erik och Hjalmar. Det skulle åligga arrendatorn att tillhandahålla alla skjutsar åt länsman. Det blev många och långa resor, bl.a. till tinget i Svenljunga.

All vägsyn skulle varje vår förrättas av länsmannen. Var då vägarna i ett sådant skick att han inte godkände dem, "synte" han på vissa lass makadam för de väghållningsskyldige.

Det sades att det var lättare att få vägen godkänd om man kunde ge länsman en flaska. Han var mycket för det starka och det går många historier om det.

En gång var han ute hos Gardell i Hulared efter någon anmälan om att han bryggde lite. Länsman kom dit och Gardell frågade om han fick bjuda på kaffe. Det gick ju bra och då kom en flaska av det hembryggda fram, och det blev många gökar.

Det sades till och med att han fick en flaska med sig hem, men jag vet ju inte om det är sant.

Länsman Gedda blev full, han glömde sitt ärende och det blev aldrig tal om någon hembränning. Så gick det till många gånger förr.

När man tänker tillbaka, så är det fantastiskt vad allt har förändrats, under dessa år, på alla områden. Man kan inte förstå hur folk kunde klara sig under så små förhållanden som de tvingades leva. Hur det lilla stället på Näset skulle kunna försörja 9 personer utan att man fick ett öre till hjälp.

Men det har gått - hur konstigt det än låter.

Bror Johansson

23/8 1904 – 25/7 1993